

SZEMLE

BATSÁNYI JÁNOS ÖSSZES VERSEI

Sajtó alá rendezte Keresztury Dezső és Tarnai Andor, Budapest, Akadémiai Kiadó 1953.

Batsányi János költeményei utoljára 1865-ben jelentek meg, Toldy Ferenc gondozásában. Azóta csak Szinnyei Ferenc közölte Batsányi-életrajzában (1904) „A látó“-val együtt még kilenc ismeretlen verset és néhány töredéket kéziratból. Igen időszerű volt tehát egy új kiadás; B. folyton javítgató munkamódszere, viszontagságos életében szervetlenül összehalmozódott írásainak tömege pedig szinte parancsolólag írta elő, hogy ez kritikai eszközökkel és megvilágításban történjék.

Az új B.-kiadás kilenc költeményt tartalmaz, melyek az imént említett gyűjteményekben nem szerepelnek. Kettő közülük azonban már korábban elszigetelten megjelent: az ifjúkori *Orczy István halálára* 1785-ben a Magyar Hírmondóban, a *Klorishoz* címzett az Irodalomtörténeti Közlemények 1932-ik évfolyamában. Így hét szerzemény lát most először napvilágot. Ezek, bár meglepően újat nem nyújtanak, jelentős adalékkal járulnak B. írói jellemének megismeréséhez. Az *Üssön akármikor...* kezdetű töredék (29. sz.) ahhoz a forradalmi költeménycsoportozáshoz tartozik, melynek *A látó* és *A franciaországi változásokra* (14, 19. sz.) írott versek a legkiválóbb darabjai. A *Mozart Varázsfuvolájából* vett kis duett, melyet Verseghyvel vetekedve fordított (30. sz.), a kiadók által *Három töredék* címen összefoglalt versek (34), az *Ama dicső magyar* kezdetű csonkán maradt tíz soros expositio egy tervezett Árpád-eposzhoz (40) budai és kufsteini fogságának lelkiállapotát helyezik az eddiginél erősebb megvilágításba; az *Imhol ma is* (45) egy spanyol poéta neve alá rejti éles egyházellenes állásfoglalását; a *Mi jót tettél a hazának* (46) emlékezetből rekonstruálja egy régebbi s elveszett kirohanását a nemesség ellen; az *Aki miként vet* (48) catoi jellemzőségeire int. Ez utóbbiak mind a bécsi időből származnak.

Sajnos, az 1808-as füzet pusztulásával s B. párisi írásainak az osztrák rendőrség kezén történt eltűnésével a kritikai kiadás is csak igen csonka képet adhat a költő életművéről. Külön fejezetben azonban összegyűjtött

minden fellelhető kis kézirat-töredéket, a leggondosabban rendezve és feldolgozva őket. Új a kiadásban B. Osszián-fordításainak gyűjteménye is, valamint idegen nyelvű — német, francia, latin — eredeti verseinek közlése, melyek közül Toldy csak hármát vett fel (Mantua; Müller János, Herder képe alá).

E négy csoport valóban felölel mindent, mit ma B. költői munkásságából megismerhetünk. Legföljebb arra gondolhatunk, hogy helyesebb lett volna a magyar költő eredeti versei után második részként az Osszián-fordításokat sorra venni. Hiszen ezeket B. egyenlő értékűeknek tartotta eredeti verseivel. Az akkori Európa legjobbjait foglalkoztatta Osszián méltó fordításának gondolata, melynek filológiailag és költőileg Herderrel és Cesarottival vetekedő megvalósításától B. Párisban világhírének megalapítását várta. Az Osszián-fordítás tehát vér a vérből és sokkal közvetlenebbül csatlakozik a magyar költő életművéhez, mint a II. részként közölt idegennyelvű költemények.

Persze ezt is csak fenntartással állíthatjuk, mert van e csoportban néhány latinnyelvű vers, melyek oly szorosan kapcsolódnak Kufstein utáni bécsi irodalmi működéséhez, hogy indokoltnak tartanók, ha — mint Toldynál az általa ismertek — B. költeményeinek főcsoportjában szerepelnek. Az osztrák állami szolgálat kényszeríti, hogy latin órával forduljon *Ad Hungaros* (61. sz.), a rendek segítségét sürgetve a Napóleon elleni küzdelemben (1796); hogy II. Ferenc császár képét annak a francia propagandának ellensúlyozására mutassa be, mely meg akarja vonni tőle a magyar nemzet állítólagos „szeretetét“ (62); s azt ünnepelje, hogy sok osztrák vereség után a szövetséges seregek Szuvorov orosz tábornok vezetésével 1799 júl. 27-én elfoglalták Mantuát (68). Ez utóbbi költeményt B. felvette utolsó általa gondozott költeménykiadásába is. Az osztrák birodalom egy másik megszállott területen, Lombardiában, Giuseppe Parini hasonló kompromisszumokra kényszerül, mi nem von le semmit a nemzeti újraébredés körül szerzett hatalmas érdemeiből. De B. költeményeinek összefogó keretébe tartozik véleményünk szerint, a Martinovics-perben végső ítéletet mondó septemvirek ellen írott maró epigramma is (60), mert élesen jellemzi B.-nak Kazinczy által rosszaltnak kihívóan bátor és öntudatos magatartását budai börtönükben. Itt nem az a fontos, hogy magyarul vagy latinul van-e írva a költemény, hanem az, hogy szervesen beletartozik az író sorsának és fejlődésének jellemképébe, mely nélkülük csonka marad.

Egyébként a négy külön csoportban való közlést maguk a kiadók sem fogták fel mereven. A töredékek közül néhány darabot, igen helyesen, átvittek a költemények főcsoportjába. Oda kívánczolt volna az a Szinnyi által közölt töredék is, mely az *Esdeklő panasz* (21) és *Egy növendék bükkjához* (22) című egyedüli magyarnyelvű szerelmes költeménye után, az utóbbival azonos alkajoszi versszakban a szakítás fájdalmát ecseteli: „Szenvedek én, legyen ő szerentsés!“

Azt lehet e kifogásunkkal szemben felhozni, hogy minderről értesül az olvasó a teljes szövegből és az 582 oldalas kötetből 346 lapot elfoglaló jegyzet-apparátusból. Azonban a kritikai kiadásban azt tartjuk fontosnak, hogy maga a főszöveg hű tájékoztatást adjon a költő egész jelleméről és fejlődésének minden fontos állomásáról. E tekintetben több hiányosságot tapasztalunk az új Batsányiban.

Mindenekelőtt a jegyzetapparátus kitűnő eredményeit a kiadók, véleményünk szerint, nem érvényesítették eléggé magának a szövegnek gondozásában. Sokszor nagyon tüzetes utánjárás, paleografiai vizsgálat stb. alapján megállapították csaknem minden darab évszámát, s a B. által sajtó alá rendezett (1827, 1835), valamint a Toldy által gondozott kiadásban is érvényesülő kronológiai rendet véglegesnek mondhatóan tisztázták. Úgy B., mint Toldy anyagát könyvekre osztotta (Toldynál I. 1785—1794; II. 1795—1820; III. Várna és Mohács; IV. A magyar költő idegen messze földön). Az új kiadás szerkesztői csak folyószámmal látták el a költeményeket, csupán Toldy két utolsó könyvét tartva meg külön, holott kutatásaik alapján világosan kirajzolódtek a következő periódusok: I. Ifjúkor (1783—1789. I—XII. versek); II. A forradalom költője (1789—94. XIII—XXIX); III. Kufstein (1795. XXX—XLII); IV. Bécs (1796—1809. XLIII—XLIX); V. Páris és Spielberg (1809—16. L—LII); VI. Linz (1816—1845, LIII—LXX). Ilyen Eckhardt Sándor Balassa-kiadásához hasonló tagolás B. életművének világos bemutatását elősegítette volna.

Minden vers címéről könnyen áttekinthető felvilágosítást kapunk a jegyzetekben, a szövegben viszont önkényesen rövidített vagy módosított alakban találjuk őket (pl. 12, 13. sz.). A *Bujdosók* alól elmaradt B. „kettős, Duetto“ megjelölése: (50) és a duett-beosztás is, pedig ez formailag fontos. Ahol pedig a cím nem a szerzőtől, hanem a kiadóktól származik (13, 18, 31, 34, 41, 46), ez — esetleg szöges zárójellel — jelezhető lett volna.

Ugyanígy vagyunk a dátumokkal is. Ott, ahol maga a szerző megmondja vagy másként kideríthető volt a megírás helye, hónapja és napja is, azt a szövegben is a maga teljességében fel kellett volna venni. De ezeket a kiadók szinte következetesen elhagyták. A „*Levél egy régi várból, 1790.*“ is megcsonkul a szövegben az évszámmal, bár annak jelentősége az 1792-ből származó és 1820 körül átjavított költemény keletkezésében a jegyzetekből jól kitűnik. Olykor viszont szöveg és jegyzet nincsenek összehangolva. Az előbbi például 1820-as éveket mond (57), az utóbbi 1823-at állapít meg; az előbbi a kiadók 1796—98 meggondolása mellett dönt (42), az utóbbi B. 1795-ös dátumozását adja. Egészen mellékes kis technikai kíváncságot lenne az is, hogy a jegyzetekben gyakori más B. versekre való utalásoknál a puszta cím mellett azok számozására történő hivatkozás könnyítse megtalálásukat, a „Versek mutatója“-nak közbevető és fölöslegesen késleltető segítségül hívása nélkül.

Külön probléma a B. saját, egynémely költeményéhez írott jegyzete közlésének a kérdése. A kiadók ritkábban, ahol ezt lehetségesnek látták, a szövegben lap aljára teszik őket (41, 61. sz., 107 kk. 11.), de terjedelmük miatt általában a kötet jegyzetanyagába vették fel az eredeti a, b, c. stb. hivatkozással és a sorszámpira való utalással. A hivatkozott betűket azonban jó lett volna a szövegben is kitenni az olvasó figyelmének felhívására, B. saját jegyzeteit a kiadói jegyzetek elé helyezni, ahol pedig két különböző jegyzet-sort is találunk a szerzőtől ugyanahhoz a szöveghez (367 kk. 11.), a szövegben pl. betű- és számutalásokkal őket megkülönböztetni.

Ezek után a technikai jellegű megjegyzések után, néhány elvi megfontolásból eredő észrevételre szeretnék rátérni, melyek részben előző kifogásainkat is indokolják. A kiadók ismételten hangsúlyozzák, hogy a szövegben mindenütt B. utolsó, „véglegesnek és teljesnek elfogadható“ (355. l.) fogalmazásának közlését tűzték ki célul ott is, hol egy korábban már nyomtatásban megjelent költemény későbbi ismételt átdolgozásokon keresztül jutott el B.-nak 1827, illetve 1835-ben közölt, vagy kései linzi kéziratból ismeretes változatáig. B.-t ebben az alakító munkálkodásban két törekvés vezette. Egyrészt a korhoz tapadó elemek kiküszöbölésével vagy háttérbe szorításával egy goethei klasszicizmus magasságai felé vágyik, másrészt a rendőri felügyelet alatt álló internált kényszerű óvatosságával igyekszik mindent elkerülni, mibe a vele szemben különlegesen gyanakvó cenzúra beleköthet, ha ugyan nem mondott le eleve is a közlés szándékáról, mint a titkolt *Látó* és a kiadók által most először közölt néhány darab esetében. A végső fogalmazásokat tehát rengeteg stiláris simítás és változtatás mellett főleg az elhagyások, törlések, enyhítő átírások jellemzik.

Ritkábbak a toldások, kiegészítések. Ez utóbbival van dolgunk B. első nyomtatásban megjelent költeménye esetében, melynek megírása B. saját nyilatkozata alapján 1783-ra tehető. 1785-ben egy címlap metszete alatt mottóként szerepel ez a kétsarkú magyar sándorversből álló négysoros szakasz. Ebben a versformában vannak írva közvetlen utána következő versei (2–6. sz.) is. (Csak 1786-tól (7. sz.) kezdi a négysarkú Gyöngyösi-verset alkalmazni, amelyben még egy strófa hozzátoldásával amaz első költeményét később — pontosan nem tudhatni mikor — átírta. A kiadók hivatkoznak arra, hogy B. maga „keletkezésük időrendjében csoportosította verseit s azokat is, amelyeket később átdolgozott, abban a környezetben helyezte el, melyben keletkeztek“ (242. l.). Tehát a kötet élére helyezték a verset későbbi átdolgozásában, holott ezt maga a költő egyik verskiadásában sem tette s Toldy is, később nyert „Biztatás“ címevel, csak 15. verseként, 1790-es környezetben közli. Persze, ha esztétikai szempontú rendezésről van szó, igen tetszetős ezzel a program-versikével kezdeni, de kritikai szemmel mérve, az 1783-ban nem volt sem négysarkú Gyöngyösi vers, sem *Biztatás* s nem tartalmazta még azt a keserű élettapasztalatot, hogy „míg él, sokan nem kedvelik, de a jók sírjában

is áldani és tisztelni fogják“. Véleményünk szerint a kritikai kiadásnak az első B.-költeményt a jegyzetben közölt egyszerűségében kellett volna lenyomatnia s később, a maga helyén, a formailag és tartalmilag új versként jelentkező átdolgozást újból, mint az ifjúkori gondolat jellemző formai és tartalmi továbbfejlesztését kellett volna közölni.

Hogy a B. kiadási elve a kritikai kiadásban nem alkalmazható következetesen, azt KÉRESZTURI és TARNAI is elismerik, mikor a Szentjóni Szabó Lászlóhoz írott levél szövege megállapításának különösen bonyolult kérdésében ezt írják: „Helyre kell állítanunk a politikai üldözés következtében soha közre nem adott kompozíciót...“ (366 l.). De más esetekben meg épp ez szorul ki a szövegből a jegyzetekbe az utolsó szöveg közlésének jegyében. Az *európai hadakozásokra* c. költeményből például ki kellett hogy maradjanak minden kiadásból a Lengyelország feloszlataásáról s azt megelőző, francia forradalmat keletre terjesztő eseményekről 1792-ben írott sorok. Ez érthető a költő életében. De miért nem szerepelnek a kritikai kiadásban az első fogalmazásból kényszer hatása alatt kimaradt sorok (350—351 ll.), holott maguk a kiadók bennük látják a vers leghaladóbb mondanivalóját?

Az 1791-ben Batthyany Alajoshoz intézett óda eredetileg királyhí sorokat tartalmazott II. Lipóthoz, a II. Józseftől való felszabadulás első örömeiben (382. l.) Épp az ilyen korjelző részek a legjellemzőbbek a *látó* poéta fejlődésében, melynek visszatükröződését a kritikai *szöveg*ben sok helyen sajnálattal nélkülözzük. Elkövetkezendő népszerű kiadások és antológiák hihetőleg ezt a kritikai szöveget fogják újra lenyomatni a jegyzetapparátussal való bibelődés nélkül, nem egy esetben az „utolsó szöveg“-nek százhusz év előtti cenzúra miatt történt meghamisításával.

De szóljunk immár a kötet hatalmas jegyzetanyagáról, mely kitűnő kritikai feldolgozásban tájékoztat mindarról, amit a szövegben hiányoltunk. A kiadás módszerét, a kéziratokat, B. helyesírását, költeményeinek kiadásait tárgyaló, mintegy harmincöt oldalra terjedő fejtegetések a kötet élére kívánkoznak bevezetésül, mert tüzetes áttanulmányozásuk nélkül a szöveg használatához nem foghatunk. Az illusztratív anyagon, néhány jegyzetben tapasztalható ismétlés (pl. 300, 303 ll.) kiküszöbölése mellett, némileg könnyíteni lehetett volna, ahol a kutató számára könnyen hozzáférhető helyen (pl. Akad. Ért.) már lenyomatott levelet találunk újból közölve (244. l.). Bár igen ritkán, másutt is találkozunk túldokumentálással. Az 58. 4. vers jegyzetében (470 l.) pl. a kiadók megállapítják, hogy a költeményben szereplő Majthényi Barta alakját B. Mednyánszky Alajos egy cikkéből merítette. De itt nem állnak meg, hanem féloldalas német idézettel világítják meg, honnan vette Mednyánszky adatait, csak azért, hogy végül kijelentsék: „B. semmit sem tudott Mednyánszky forrásairól; nem is kereste azokat...“ A *Várna és Mohács* kapcsán sem lett volna talán okvetlenül szükséges Kisfaludy Sándor regéinek keletkezés-történetére kitérni (453. l.).

Viszont e forrásmegállapítások során számon lehetett volna tartani, hogy az ifjúkori *Klorishoz* (6. sz.) annak a Metastasio-dívatnak a terméke, melynek Kazinczy és Ráday is hódoltak „arietta“-fordításaiikkal (l. másutt 451. l.), s ez megelőzte a német szentimentális daltípus elterjedését, milyen a *Fánihoz* szóló Jacobi-fordítás, mely eredetileg szintén Klorishoz volt címezve. A kiadásban tehát a két szöveg helye fel volna cserélendő.

A két legjelentősebb Osszián-fordításban (73/6. Az *inisthónai háború* és 73/7. *A szelmai dalnok*) pedig mégis csak lehetett valami része Casarotti olasz fordításának, mely a maga korában elismerten a legjobb verses Osszián-fordítás volt. Kassán még csak közvetve ismeri és tévesen értékeli (532, 539 l.), de Bécsben megszerzi négykötetes 1772-i padovai kiadását s a bevezetéséből kivágott XVII—XXII. lapjait keze írásával pótolja ki. Párisban 1812-ben, mint a beírás bizonyítja, megveszi azután az 1805-i bassanói magyarázatos kiadást is. A példányban két cédulát találok. Az egyikben Sismondiból írja ki a következő nagy dícséretet: „...da auf dem Continent niemand die Gesänge des Sohnes Fingals in ihrer Ursprache lesen kann, so möchte ich immer die Übersetzung Cesarottis vor der Prosa Macphersons empfehlen, da der erste uns den Rhythmus und die Harmonie der Verse wiedergeben hat, ohne welche alle Poesie eintröckigt und gezwungen scheint“. A másikon Osszián egy angol fordítója ezt mondja a Cesarotti-fordításról: „...Ich habe stellen darin gefunden, die vielleicht in keiner anderen Sprache so schön klingen...“ Persze Cesarotti is ugyanazokból a szövegekből dolgozott mint B. (Denis, Harold stb.) s ugyanúgy hűségre törekedett, mint ő. A szinte sorról-sorra menő tartalmi egyezés ebből is magyarázható, de feltűnő egy-egy költemény szakaszokra bontásának a prózai eredetiktől eltérő egyezése. A rímtelen jambust, mint az Osszián-fordítás legalkalmasabb műformáját, hosszabb kísérletezés után, Herder mellett, ki csak keveset fordított Ossziánból, Cesarotti teljes, költői fordításából tanulhatta s az ő példáján felbuzdulva tartott ki mellette.

Végül az Árpád-eposz expozíciója (40. sz. és 390 l. jgyz.) Tasso-reminiscenciából táplálkozik: Két sora szinte szó szerinti visszhangozza a Gerusalemme Liberata első szakaszának szavait:

Árpád: „Sokat cselekedett *fegyverrel* s *elmével*
Sokat tűrt, *szenvedett* vitéz seregével“

Bouillon Gottfrid: „Molto egli operò col *senno* e colla *mano*
Molto *soffrì* nel glorioso acquisto“.

A kiadók idézik Kazinczy 1787-ből származó értesítését: „Batsányi Tassot igyekszik lefordítani, de nincs originálja“. Első strófájára kufsteini börtönében is emlékszik!

A „bevezető jegyzetek“ felvilágosítanak arról is, hogy a kiadók a szöveget a mai helyesírással adják, de a szövegkritikai apparátusban B. eredeti y-ista helyesírását megtartották. A szövegkritikai apparátuson kívül a cs-nek jellegzetes ts-sel, a c-nek tz-vel való írását, melyhez B. még az első akadémiai helyesírási szabályzat után, az 1835-ös kiadásban is ragaszkodott, csak Batsányi, Bárótzsi (43. sz.) és Bartsay (25. sz.) nevében tartották meg a szövegben és jegyzetekben egyaránt. Ám kérdés, mennyire jogosult egy pusztán helyesírási sajátyságot, melyet szövegben és jegyzetekben mellőzünk, mintegy szimbolikusan megtartani az író nevében, mikor az annak nem olyan sajátja, mint például a Széchenyi cs-jének írása a reformkor vezéregyéniségének nevében. A másik két író nevében a kiadók is haboznak, és a jegyzetekben írnak Barcsay, Báróczy, Báróczy-t is. A Bacsányi alakot viszont csak egyszer találom, mégpedig a magyar Hírmondó 1785. december 21-i számából kimásolt címben: „A haldokló Mélt. Orczy Istvánhoz Bacsányi János“ (283. l.). És ez nem sajtóhiba, milyen különben is alig van egy-kettő a kötetben.

Maguk az egyes költeményekhez írt jegyzetek példás körültekintéssel világítják meg életrajzi, szöveg- és társadalomtörténeti, valamint formai szempontból a művet. Igen gyakran egész kis értekezéssé kerekednek. A költemények magyarázatával kapcsolatban olvasunk tanulmányt a nemzeti reformmozgalmról, a vezércikk-levélről, mint irodalmi műformáról, Batsányi és Kazinczy személyi ellentétéről és Osszián-felfogásuknak mélyreható különbözőségéről, B. poeta doctus-i öntudataról szemben Kisfaludy Sándor poeta natus-voltával, látnoki hivatásérzetéről stb. A kiadók az adatok bőséges tárházát adják abban bízva, hogy „egy monografia készítője majd kiegészíti és arányosítja őket“ (241. l.). De az sok részletben már a feldolgozást is készen fogja találni náluk. A szövegkritikai apparátus viszont az aprófilológia kítűnő teljesítménye.

Úgy gondoljuk, hogy a kötet nagyobb részét kitevő kritikai apparátus értékben felülmúlja a kiadók ama törekvésének sikerét, hogy véglegesen megállapítsák B. költeményeinek szövegét.

Koltay-Kastner Jenő

A SZERKESZTŐK VÁLASZA :

Koltay-Kastner Jenő referátuma több értékes kiegészítést és bíráló megjegyzést fűz az általunk sajtó alá rendezett Batsányi-kiadás I. kötetéhez. Tanácsainak egy részét értékesíteni fogjuk további munkánkban. Néhány megjegyzése azonban félreértésen alapul s félreértésre adhat okot. Nem hagyhatjuk tehát válasz nélkül.

1. Batsányi verseit lehetett volna — ahogy K. óhajtani látszik — keletkezésük megállapítható időrendjében is közölni, kompromisszum nélkül, úgy, hogy magyar és idegennyelvű, eredeti és fordított darabok közt nem

teszünk különbséget. Ha ezt a megoldást választjuk és következetesen végigvisszük, elkerülhetetlenek a következő visszasságok :

a) A költő egyes verseit — s nemcsak a *Készületet*, amelyet K. mindkét formájában a főszövegben óhajtana látni — két, három, esetleg négy változatban kellene felvenni, a változatok keletkezésének dátuma szerint, különböző helyeken.

b) A ciklikus kompozíciók széthullanának, illetőleg egyes darabjaik előreszóródva s aztán megismételve a főszövegben jelölnék az egész kompozíció kikerekedésének útját.

c) Az Ossián-fordításoknak csaknem minden darabját egymástól elszakítva s a fordítás belső összefüggésének rendjéből kiemelve kellene a főszövegbe beiktatni. Így nemcsak, hogy fölöslegesen ismételnők, de erősen meg is zavarnók a szövegeket.

2. A költő által ciklusba foglalt verseket, minthogy a ciklus a költő műve, nem szabad elválasztani egymástól. Új ciklusok kialakítására viszont — még ha ezek a pálya izelődését követő életrajzi ciklusok is — nincs joguk a szövegek gondozóinak ; különösen akkor, ha — mint ebben az esetben is — a művek általában keletkezésük időrendjében sorozhatók egymás után. Idegen nyelvű versei nagy részét Batsányi nem vette fel köteteibe ; amit mutatónak felvett, külön, függelékként csatolta a magyar nyelvűekhez. Az ő szándékát véltük követni, mikor mi is így jártunk el.

3. A véglegesnek elfogadható szövegek helyreállításának rendkívüli nehézségeit. — különösen a politikai versekeit — jól látja Kastner. Ezt a kérdést intézi el, sajnos, mégis legsommásabban s elítélőbben.

Ha figyelmesen elolvasta volna *Az európai hadakozásokra* című vershez fűzött jegyzeteket, akkor tudná, hogy az — egyébként általunk felfedezett, a költő által nem is közlésre szánt — első fogalmazásból nem „kényszer hatása“-ra maradtak ki a II. Szaniszlóról szóló sorok, hanem azért, mert a „Szabadság bajnoká“-nak vélt király áruló lett. Akkor nem mondaná, hogy a kiadók bennük látják „a vers leghaladóbb mondanivalóját“, holott a magyarázat ezt mondja : „Az események alaposabb ismeretében alakította át versét B. Barcsay Ábrahámhoz szóló költői levéllé, melynek 8—10. sora és három utolsó strófája a franciaellenes háborúk ellen beszél s forradalommal, trónjuk elvesztésével fenyegeti meg az uralkodókat“. (352. l.) A *Battyány-óda* útját 12 teljesebb-töredékesebb kézirat s legalább háromszor ennyi törmelék-feljegyzés bozótosan át igyekeztünk követni. A főszövegbe az utolsó, legteljesebb változatot vettük fel ; ezt a költő nem a „cenzúra miatt hamisította meg“, hiszen végül kiadatlanul hagyta a versnek ezt a politikailag legélesebb változatát. Ebbe a szövegbe, persze, interpolálni lehetett volna mindazt, ami a különböző följegyzéseken még előbukkan az óda forgácsaiból. Az ilyenfajta „rekonstrukciót“ azonban nyilván K. maga is felelőtlen és tudománytalan eljárásnak minősítené. Vagy haladóbb szellemben cselekedtünk volna talán, ha az ódát —

szövegét az első ihlet pillanatához rögzítve — a királyhú változatban közöljük a főszövegben? A népszerű kiadások érdekét szolgáltuk volna-e, ha — esetleg kettős közléssel — a főszövegben s magyarázat nélkül felhívjuk a figyelmet a szöveg ingadozására? Egyáltalán: lehet-e jogunk a költő önszándékából, kényszer nélkül végrehajtott változtatásáról egy régebbi változatra visszatérnünk, mert az nekünk jobban tetszik, vagy mert „korjelző“-nek véljük?

4. A szövegek helyesírása néhány ponton valóban vissztükrözteti azt az áldatlan küzdelmet, amit a lehetetlen régi kiadási szabályzattal mi is kénytelenek voltunk folytatni. Semmiképpen sem akartuk azonban sehol az y-ista helyesírást megtartani, csupán az eredeti hangalakot kívántuk a versszövegekben lehetőleg megőrizni és jelölni. Batsányi ragaszkodott ahhoz, hogy nevét ts-el írja. Ezt éppúgy tiszteletben kell tartanunk, mint minden nagy emberünk nevének a mai helyesírási szabályoktól eltérő írásmódját. A személynevek írásában itt-ott mutatkozó következetlenség oka: ezeket lehetőleg úgy írtuk, ahogy az eredeti szövegben szerepelnek; Batsányi is azért. Bacsányi egyszer, mert a Magyar Hírmondó — feltehetőleg akkor még az ő engedélyével, vagy legalább is tiltakozása nélkül — így írta. A megújított kiadási szabályzat az ilyenfajta hibákat, reméljük, teljesen ki fogja küszöbölni.

Keresztury Dezső és Tarnai Andor

ORMÁNYSÁGI SZÓTÁR

Kiss Géza szótári hagyatékából szerkesztette Keresztes Kálmán

Akadémiai Kiadó. Budapest, 1952. 612 lap. 181 képpel.¹

A magyar nyelvtudományban teljesen magában álló dolog, hogy egy nem hivatásos nyelvész, egy református lelkész, egész életét szülőföldje nyelvére, néprajza tanulmányozásának szentelje. Simonyi Zsigmond a Magyar Nyelvőrben állandóan hangoztatta, hogy a falusi tanítóknak, papoknak hazafias kötelességük működésük helyének nyelvi szempontból való tanulmányozása. Valóban sikerült is bennük nyelvünk iránt érdeklődést kelteni, s a Nyelvőr népnyelvi gyűjtésének nagy része tőlük származik. Még azt is megtette, hogyha valamely nyelvi adat, fontos tájszó vagy más feltűnő jelenség először bukkant föl előtte, nem restelte a névtárból kikeresni annak a falunak vagy vidéknek papját vagy tanítóját, levélben fordult hozzájuk kérdéseivel, s nem tudok rá esetet, hogy valaki megtagadta volna kérését. Az akkori népiskolai tanítók

¹ Beke Ödön bírálata a Nyelvtudományi Bizottság 1953. májusi ülésén hangzott el.